

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-22>

УДК 373.2.018.4:316.362

Антипін Є.Б., Чермошенцева Н.С.
Київський університет імені Бориса Грінченка

ПІДТРИМКА СІМ'Ї У ПСИХОФІЗИЧНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ПЕРЕДДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ПРОБЛЕМА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття розкриває зміст теоретичних аспектів проблеми психолого-педагогічного взаємодії закладів дошкільної освіти та сімей щодо розвитку дітей переддошкільного віку. Дослідження означеного педагогічного процесу стає актуальним у зв'язку зі збільшенням запитів суспільства щодо визнання цінності гармонійного розвитку дітей. Результати теоретичного вивчення сучасного наукового трактування педагогічної взаємодії, як феномену стали основою для визначення сутності співпраці закладів дошкільної освіти з сім'ями. За результатами вивчення психолого-педагогічних джерел виявлено основи реалізації співпраці закладів дошкільної освіти з сім'ями. В ході дослідження було виявлено основні форми організації педагогічної взаємодії дошкільних закладів з сім'ями, що розділені на дві групи: традиційні, нетрадиційні. Результати теоретичного дослідження представленого в цій статті стали основою для подальшого вивчення проблеми реалізації методичного супроводу підтримки сім'ї у психофізичному розвитку дитини від народження до двох років.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, співпраця, сім'я, розвиток дитини, діти раннього віку.

Antypin Yevhen, Chermoshentseva Natalia
Borys Grinchenko Kyiv University

FAMILY SUPPORT IN THE PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN AS A THEORETICAL PROBLEM OF PRESCHOOL EDUCATION

Summary. The article reveals the content of theoretical aspects of the problem of psychological and pedagogical interaction of preschool education institutions and families regarding the development of preschool children. The study of this pedagogical process becomes relevant in connection with the increasing demands of society to recognize the value of harmonious development of children. This is also facilitated by the desire of educational institutions to social transparency and expand the space of interaction. The purpose of the article is to highlight the results of a theoretical study of the problem of organizing the interaction of preschool education with the family to provide psychological and pedagogical support for the development of pre-preschool children (from birth to two years). The results of the theoretical study of the modern scientific interpretation of pedagogical interaction as a phenomenon became the basis for determining the essence of cooperation of preschool education institutions with families. According to the results of the study of psychological and pedagogical sources, the bases of realization of cooperation of preschool educational institutions with families are revealed. The theoretical achievements of scientists on the impact of family education on child development, as well as key obstacles to effective interaction are highlighted. The study identified the main forms of organization of pedagogical interaction of preschool institutions with families, which are divided into two groups: traditional, non-traditional. In the course of the theoretical research it was found out that the problem of interaction of the preschool institution with the parents has a sufficient representation in the scientific field. At the same time, there is a need for wider coverage and scientific research of the problems of propaedeutic cooperation (cooperation of preschool education institutions with the families of future pupils). The results of the theoretical study presented in this article became the basis for further study of the problem of implementation of methodological support of family support in the psychophysical development of the child from birth to two years.

Keywords: pedagogical interaction, cooperation, family, child development, pre-preschool children.

Постановка проблеми. Масштабні перетворення в суспільстві, реформування системи освіти, непрості соціально-економічні умови у сучасному світі потребують пошуку і вироблення нових підходів до реалізації завдань освітньої роботи у закладі дошкільної освіти. Відповідно до Концепції розвитку освіти в Україні сім'я має бути активним суб'єктом освітньої політики. Досягнення стратегічних цілей модернізації освіти можливе лише в процесі постійної взаємодії у освітньому процесі закладу дошкільної освіти з різними представниками, в тому числі з сім'ями вихованців, як з соціальними партнерами.

Роль сім'ї у вихованні дітей визначається цілим рядом законодавчих документів, що регулю-

ють дошкільну освіту в Україні: Законом України «Про освіту» (2020), Законом України «Про дошкільну освіту» (редакція від 18.03.2020), Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Співпраці закладів дошкільної освіти з сім'ями вихованців груп раннього віку присвячено чимало досліджень як в нашій країні, так і за кордоном, зокрема: В. Афтаназів, Г. Беленька, Т. Валентьєва, С. Кампов, Н. Кот, М. Машовець, Н. Мойсеюк, Т. Рожко-Павлишин та ін., однак їх результати не відображають повної сутності такої співпраці, а тому проблема потребує подальшого дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Посилення освітньої

функції закладу дошкільної освіти та зміни, що відбуваються в житті суспільства, зумовлюють необхідність удосконалення форм і способів взаємодії з сім'ями вихованців. Від спільної роботи представників дошкільних закладів і сім'ї залежить подальший розвиток дитини. Від якості роботи дошкільного закладу залежить рівень педагогічної культури батьків, а відтак, і рівень сімейного виховання дитини. Перед дошкільним закладом постає важливе завдання – використати величезний виховний потенціал сім'ї в рамках педагогічної взаємодії.

Сім'я і дошкільний заклад – це два важливі інститути соціалізації дитини. Вони мають різні виховні функції, але для всебічного розвитку необхідна їх взаємодія. Саме у сім'ї формується і розвивається особистість дитини раннього віку, вона усвідомлює і засвоює основні соціальні ролі, у сім'ї закладаються основи моральності особистості, формуються норми поведінки, розкриваються індивідуальні якості, здібності особистості людини.

Мета статті. Основною метою цієї статті є висвітлення результатів теоретичного дослідження проблеми організації взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю з метою надання психолого-педагогічної підтримки розвитку дітей переддошкільного віку (від народження до двох років).

Виклад основного матеріалу. Розмірковуючи про значення методичного супроводу підтримки сім'ї у психофізичному розвитку дітей раннього віку, необхідно зазначити, що саме так відбувається значне оновлення всієї системи дошкільної освіти. Проводиться активний пошук з метою застосування нових форм роботи, здійснюється методичний супровід сім'ї не лише у вигляді психолого-педагогічної допомоги, а й залучення її членів до життя закладу освіти. Така робота сприяє гармонійному розвитку дитини особливо у ранньому віці. Допомагає розв'язувати питання виховання у тісному взаємозв'язку, узгоджено, впливаючи на найбільш проблемні точки.

Проаналізувавши визначення поняття, які пропонуються у психолого-педагогічній літературі, ми опираємось на висновок науковця І. Андрощук, який стверджує, що педагогічну взаємодію можна охарактеризувати як спеціально організований процес, спрямований на вирішення навчально-виховних завдань, а тому вона не може бути стихійною, сутністю якої є прямиий або непрямиий взаємовплив суб'єктів, що породжує їх взаємозв'язок. При цьому найважливішою характеристикою особистісної її є можливість впливати один на одного і виробляти реальні перетворення у пізнавальній, емоційно-вольовій, особистісній сферах. Методичний супровід сім'ї передбачає побудову такої системи взаємодії, за якої відбувається постійний обмін досвідом між педагогічними працівниками дошкільного закладу і батьками, використовуючи у практиці роботи найцінніші прийоми виховного впливу на дітей [1].

Сучасне уявлення про педагогічну взаємодію і методичний супровід ґрунтується на розумінні їх як особливого зв'язку об'єктів і суб'єктів освіти, детермінованою освітньою ситуацією, що ґрунтується на інформативно-подієвій, емоційно-емпатійній та організаційно-діяльнісній єдності, що призводить до якісних чи кількісних змін у організації педагогічного процесу.

Важливими характеристиками методичного супроводу є взаєморозуміння, взаємопізнання, взаємини, взаємні дії, спрацьованість, взаємний вплив, сумісність. Вони по-різному виявляються залежно від ситуацій і умов, в яких відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу, що дозволяє говорити про велику кількість типів взаємодії.

Поняття «взаємодія» розглядається у педагогіці з різних точок зору: як спосіб і умова функціонування системи освіти, що забезпечують взаємозумовленість відношень і зв'язків її елементів, і як інтерактивний компонент педагогічного спілкування, що полягає у обміні діями (інтеракціями), у плануванні спільної діяльності [1].

Головною метою здійснення методичного супроводу підтримки сім'ї у психофізичному розвитку дітей дошкільного, зокрема раннього, віку – це, насамперед, професійна допомога сім'ї у вихованні дитини, при цьому, не підміняючи її, а доповнюючи і забезпечуючи повну реалізацію її виховних функцій [4; 10].

Сучасні психолого-педагогічні і соціологічні дослідження виявили основні перешкоди і протиріччя у забезпеченні методичного супроводу підтримки сім'ї у психофізичному розвитку дітей раннього віку (до 2-х років):

- визначення батьків як повноправних партнерів вихователів і наявність застарілих способів монологічної орієнтації у досягненні потрібного результату;

- прагнення вихователів надати законним представникам дитини цінний для них виховний досвід, поглибити їх знання щодо ефективної сімейної педагогіки, культури сімейних відносин і психології [2].

Вивчення матеріалів педагогічних досліджень із зазначеної вище проблеми показує, що в останні десятиліття були розроблені досить результативні активні методи спілкування з батьками (тестування, анкетування, інтерв'ювання тощо) та методів розвитку рефлексії (розв'язання проблемних педагогічних задач, керована ігрова взаємодія дітей і батьків, аналіз педагогічних ситуацій) [2; 4; 5; 7; 8].

Дошкільний вік – це один з найважливіших періодів у розвитку людини, бо саме тоді закладаються основи особистісного розвитку, а дитина вже починає усвідомлювати себе і своє місце в цьому світі та вчиться спілкуватись, взаємодіяти з однолітками та дорослими. Найбільш значимою для неї в цей період життя є сім'я.

З метою подальшого розвитку і створення механізмів реалізації прав дитини на розвиток і освіту, гарантованих Конституцією України, було прийнято цілу низку законодавчих актів: Сімейний кодекс України (редакція від 02.04.2020), Закон України «Про охорону дитинства» (редакція від 09.08.2019), Закон України «Про освіту» (редакція від 02.04.2020), Закон України «Про дошкільну освіту» (редакція від 18.03.2020), Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (2012). Отже стає очевидним, що участь батьків у освітньому процесі дошкільного закладу є серйозною і відповідальною для них справою, що вимагає певної компетентності.

Дорослі, що оточують дитину, особливо у ранньому віці, відіграють суттєву роль у її розви-

тку. Законом України «Про освіту» визначено, що батьки є першими педагогами дитини. Вони зобов'язані закласти основи фізичного, морального та інтелектуального розвитку особистості дитини [3].

Але часто батьки розраховують на те, що саме дошкільний заклад гарантує одержання дитиною дошкільної освіти відповідно до сучасних вимог державного стандарту (Базового компонента) дошкільної освіти. На жаль, багато батьків мало спілкуються з дитиною, бо зайняті проблемами матеріального забезпечення сім'ї. Тому сьогодні батьки потребують допомоги з боку дошкільного закладу (педагогічних працівників, психологів, медичних та соціальних працівників тощо).

Отже, позиція дошкільного закладу у роботі з сім'єю змінюється: зараз дошкільний заклад освіти розглядається як організація, що надає освітні послуги і тому конкурує з іншими дошкільними закладами свого профілю.

У основі взаємодії дошкільного закладу і сім'ї лежить співпраця – спільне визначення мети діяльності, розподіл засобів, сил, предмета діяльності у часі відповідно до можливостей кожного з учасників, контроль і оцінка результатів роботи, а потім і прогнозування нових цілей, завдань і результатів, обмін думками. Підвищення педагогічної культури розв'язує протиріччя між виховним потенціалом сім'ї і його використанням. Складова цієї взаємодії – це спілкування педагога з батьками [6].

Посадовими обов'язками вихователя дошкільного закладу є також і володіння методами і засобами психолого-педагогічної освіти батьків (законних представників) дітей, вміннями вбудовувати партнерську взаємодію з ними для розв'язання освітніх і виховних завдань.

Взаємодія з батьками передбачає і психолого-педагогічну допомогу конкретним сім'ям вихованців, і залучення батьків у життя дошкільного закладу. Вихователів важливо зацікавити батьків, пропонуючи їм традиційні та інноваційні форми взаємодії: нетрадиційні зустрічі батьків і вихователів, спільні заходи батьків, педагогів, дітей, проведення тренінгів, семінарів-практикумів, круглих столів, конференцій тощо.

Вирішальною і важливою умовою позитивного спрямування взаємодії є довірливі відносини між вихователем і батьками. Не менш важливим завданням є озброєння сім'ї педагогічними знаннями і вміннями, у їх засвоєнні безпосередньо у теоретичній та практичній, організованій певним чином, діяльності. Наслідком такої організації педагогічної взаємодії стане діяльна участь батьків у вихованні не лише власної дитини, але і групи вихованців в цілому [9].

Батьки і вихователі як партнери повинні доповнювати один одного. Таке партнерство передбачає рівність сторін, взаємну повагу, доброзичливість. Підтримка сім'ї у психофізичному розвитку дітей має на спільну основу. Вони виконують у вихованні одні і ті ж функції: власне виховну, інформаційну, контролювальну [11].

Науковці прагнули визначити, якої саме допомоги батьки і педагоги очікують один від одного. З'ясувалося, що вихователі потребують активної діяльності батьків у розв'язанні проблем дошкільного закладу і допомоги організаційного

характеру [6; 8; 11]. Допомога, яку хотіли б одержати батьки дітей раннього віку, полягає у консультуванні щодо проблем виховання, розвитку і навчання дітей раннього віку. Основна частина батьків нарікає на те, що не одержує конкретних порад щодо розвитку своєї дитини, і на байдуже, як вони вважають, ставлення до дитини. Але, водночас, батьки значно вище оцінюють роль дошкільного закладу (у порівнянні з сім'єю) у підготовці дитини до навчання у школі та до спілкування з однолітками.

Сучасні дошкільні заклади стають все більш відкритими для батьків, дітей і громадськості. Вони все більше уваги приділяють освіті і вихованню батьків, вважаючи це одним з принципово важливих чинників успішного розвитку і виховання дітей. Вплив дошкільних закладів на розвиток педагогічної культури батьків буде ефективним, якщо відповідатиме таким критеріям:

1. Спрямованість і адресованість.
2. Оперативний зворотній зв'язок.
3. Індивідуалізація педагогічного впливу [2].

Важливим завданням на шляху взаємодії залишається зацікавленість з боку усіх учасників педагогічної взаємодії. Застосовуючи різноманітні форми такої роботи (організуючи спілкування та спільну діяльність) вихователь стимулює інтерес до взаємодії [10]. Класично, в науковій та методичній літературі, виділяються дві великі групи таких форм: традиційні і нетрадиційні. Серед усього різноманіття форм взаємодії та співпраці варто виділити: вечори запитань і відповідей, заняття-тренінги, дні відкритих дверей, школи для батьків, сімейні (домашні) педради, сторінки соціальних мереж і сайтів закладу, залучення батьків до життя дитячого садка [9].

В наш час практично всі дошкільні працівники шукають нові нетрадиційні форми співпраці дошкільного закладу з батьками, бажаючи вдосконалити і урізноманітнити цю діяльність. Зараз особливо популярними у вихователів дошкільних закладів і серед батьків є нетрадиційні форми взаємодії: застосування елементів розваг, ігрове моделювання, спільні з батьками практики, проєктивну діяльність. Ці форми роботи пов'язані між собою, насамперед, спільною метою – встановлення неформальних контактів з батьками, привертання їх уваги до дошкільного закладу, підвищення якості педагогічної освіченості батьків.

Значення і призначення традиційних форм співпраці педагогічного колективу закладу дошкільної освіти з сім'ями вихованців полягає у тому, що у батьків з'являється можливість побачити свою дитину в умовах, які суттєво відрізняються від домашніх. У педагогів з'являється можливість зацікавити батьків проблемами виховання своєї дитини, сприяти перегляду ними своїх методів і прийомів виховання, викликати повагу до праці педагогів, залучити їх до життя дошкільних закладів. Беручи активну участь у спільних заходах, батьки змінюють своє ставлення до дошкільного закладу. Вони намагаються допомогти у організації цікавих заходів. У самому закладі створюється довірлива домашня обстановка, і, що не менш важливо, батьки краще пізнають власну дитину, починають краще її розуміти.

Педагогічна література висвітлює методичний аспект роботи, тобто проведення з педагогами спеціальних ділових та тренінгових ігор, що допоможуть їм швидше перейти від традиційних до інноваційних методів підтримки сім'ї у психофізичному розвитку дитини, що мають у своїй основі партнерські відносини [2; 4; 5; 6; 7]. Діючі програми виховання і навчання дітей дошкільного віку («Дитина», «Українське дошкільня», «Впевнений старт» тощо) побудовані так, що їх можуть використовувати у роботі з дітьми дошкільного (зокрема і раннього) віку і педагоги дошкільних закладів, і батьки.

В зв'язку з цим можна виділити такі основні методи педагогічної взаємодії вихователів і сімей вихованців:

1. Словесні, наочні, практичні (бесіди, консультації, виставки, семінари-практикуми тощо).
2. Репродуктивні, пошукові, дослідницькі, проблемні (лекторії, конференції, круглі столи тощо).
3. Активні та інтерактивні (усні журнали, дистанційні та відкриті заняття з використанням ІТ-технологій, екскурсії, батьківські клуби, акації, оздоровчі заходи, ігри тощо) [10].

Використання для організації діяльності, спрямованої на здійснення методичного супроводу сімей вихованців, комп'ютерних технологій дає можливість не лише розширити виховні можливості традиційних форм співпраці, але й залучити більше близьких дитині дорослих до участі у освітньо-виховному процесі дошкільного закладу. Для розширення можливостей організації ефективного спілкування з родинами вихованців дошкільного закладу можна використовувати інтернет-ресурси та спілкування on-line. Це дозволить педагогічному колективу дошкільного закладу здійснювати методичний супровід сімей вихованців у зручній для них час, залучити батьків до діяльності, спрямованої на виховання і розвиток власних дітей. Також це дасть можливість проводити батьківські збори та організувати дискусії у дошкільному закладі у період масових епідемій, розглянути широке коло питань за короткий термін, зекономити час, рекомендувати батькам вихованців дошкільного закладу тематичні сайти, що можуть їх зацікавити.

Диференційований підхід у організації роботи з батьками вихованців у дошкільному закладі є важливою складовою у системі заходів, спрямованих на поглиблення їх педагогічних знань та умінь, а отже і підвищення якості дошкільної освіти у конкретному дошкільному закладі. Отже, зміст методичного супроводу підтримки сім'ї у психофізичному розвитку дітей (зокрема і від народження до двох років) реалізується через різноманітні форми і методи. Головне – правильно і цілеспрямовано спланувати роботу з батьками вихованців. І від спільної діяльності педагогічного колективу дошкільного закладу і батьків вихованців залежить успішний подальший розвиток дітей. І саме від якості роботи педагогічного колективу залежить рівень педагогічної культури батьків, а, отже, і рівень розвитку дитини.

Висновки і пропозиції. Отже, в результаті аналізу теоретичних основ проблеми здійснення методичного супроводу підтримки сім'ї у психофізичному розвитку дітей від народження до двох років з'ясовано, що на сучасному етапі питання виховання та розвитку дітей раннього віку як в дошкільному закладі, так і в умовах сім'ї вивчене досить добре. У науково-педагогічній літературі відповідної тематики вказується на важливість раннього віку для подальшого розвитку особистості дитини та ролі батьків, сім'ї у цьому процесі.

Водночас має місце недостатність висвітлення питань пов'язаних з пропедевтичною роботою закладів освіти щодо співпраці з сім'ями. Сімейне виховання на ранніх етапах розвитку дитини тісно пов'язане з сімейним благополуччям та реалізацією основних сім'єю своїх функцій. Гармонійні відносини в родині, сприятливий психологічний клімат, дотримання гігієни моральних відносин – все це стає основою для виховного впливу, який батьки здійснюють до своєї дитини. Але на цьому фундаменті прослідковується відсутність анатомо-фізіологічних та психолого-педагогічних знань, що можуть стати в нагоді батькам на ранніх етапах розвитку дитини. Саме цю проблему має вирішити заклад дошкільної освіти в ході взаємодії з родинами своїх вихованців, в тому числі і майбутніх.

Список літератури:

1. Андрощук І.В. Взаємодія як педагогічна категорія. *Педагогічний дискурс*. 2013. № 14. С. 15–19.
2. Афтаназів В. Напрямами і зміст співпраці вихователя з батьками дошкільників. *Освітній простір України*. 2014. № 4. С. 115–120.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Вид. офіц. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
4. Беленька Г. Дошкільний заклад і родина: співпраця заради дитини. *Дошкільне виховання*. 2019. № 2. С. 3–6.
5. Борин Г. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку. *Обрії*. 2015. № 1(40). С. 9–12.
6. Валентьева Т. Сутність, мета, принципи і форми співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками старших дошкільників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. № 17(1). С. 121–128.
7. Кампов С. Співпраця сім'ї та дошкільного закладу у вихованні дітей. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. № 2(39). С. 93–96.
8. Кушнір В. Основи взаємодії дошкільного навчального закладу із родиною : навч.-метод. посіб. для студентів факультету дошкільної освіти. Умань : ВПЦ «Візаві», 2012. 130 с.
9. Машовець М. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку : навчально-методичний посібник. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. 128 с.
10. Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців : лист від 11.10.2017 р. № 1/9-546. URL: <https://drive.google.com/file/d/0Bxpu4GDxDpc7YWVvcWUtVWJpdEk/view> (дата звернення: 15.10.2020).
11. Рожко-Павлишин Т. Взаємодія з сім'єю – пріоритетний напрям діяльності закладу дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). С. 697–701.

References:

1. Androshchuk, I.V. (2013). Vzaiemodiia yak pedahohichna katehoriia [Interaction as a pedagogical category]. *Pedahohichniy dyskurs [Pedagogical discourse]*, vol. 14, pp. 15–19.
2. Aftanaziv, V. (2014). Napriamy i zmist spivpratsi vykhovateliv z batkamy doshkilnykiv [Directions and content of educators with parents of preschoolers]. *Osvitnii prostir Ukrainy [Educational space of Ukraine]*, vol. 4, pp. 115–120.
3. Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy (2012). Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini [Basic component of preschool education in Ukraine]. Vydavnytstvo.
4. Bielenka, H. (2019). Doshkilnyi zaklad i rodyna: spivpratsia zarady dytyny [Preschool and family: cooperation for the sake of the child]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, vol. 2, pp. 3–6.
5. Boryn, H. (2015). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh vykhovateliv do roboty z batkamy ditei rannoho viku [Organizational and pedagogical conditions for preparing future educators to work with parents of young children]. *Obrii [Horizons]*, vol. 1(40), pp. 9–12.
6. Valentieva, T. (2013). Sutnist, meta, pryntsyipy i formy spivrobitnytstva doshkilnoho navchalnoho zakladu z batkamy starshykh doshkilnykiv [The essence, purpose, principles and forms of cooperation to the school with the parents of older preschoolers]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Theoretical and methodological problems of raising children and students]*, vol. 17(1), pp. 121–128.
7. Kampov, S. (2016). Spivpratsia simi ta doshkilnoho zakladu u vykhovanni ditei [Cooperation of family and preschool in raising children]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya «Pedahohika. Sotsialna robota» [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Pedagogy. Social work"]*, vol. 2(39), pp. 93–96.
8. Kushnir, V. (2012). Osnovy vzaiemodii doshkilnoho navchalnoho zakladu iz rodynoiu: navch.-metod. posib. dlia studentiv fakultetu doshkilnoi osvity [Fundamentals of interaction of preschool educational institution with the family: teaching method. manual. for students of the Faculty of Preschool Education]. VPTs «Vizavi».
9. Mashovets, M. (2000). Pidhotovka studentiv do spivpratsi z batkamy ditei doshkilnoho viku: navchalno-metodychnyi posibnyk [Preparation of students for staff with parents of preschool children: a textbook]. NPU im. M.P. Drahomanova.
10. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii vzaiemodii zakladiv doshkilnoi osvity z batkamy vykhovantsiv [Methodical recommendations on the organization of interaction of preschool education institutions with parents of pupils], lyst № 1/9-546 (2017) (Ukraine). URL: <https://drive.google.com/file/d/0Bxpu4GDXDpc7YWVvcWUtVWJpdEk/view>
11. Rozhko-Pavlyshyn, T. (2018). Vzaiemodiia z simieiu – priorytetnyi napriam diialnosti zakladu doshkilnoi osvity [Interaction with the family – a priority area of preschool education]. *Molodyi vchenyi [A young scientist]*, vol. 11(2), pp. 697–701.